

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Підбуцька Ніна Вікторівна

УДК 378: 372.461

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-МАШИНОБУДІВНИКА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

ВІННИЦЯ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”,
проректор з науково-педагогічної роботи,
завідувач кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти АПН України,
завідувач відділу гуманітарної освіти, м. Львів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Сорочинська Віра Євгенівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
кафедра педагогіки, доцент, м. Вінниця

Захист відбудеться “17” червня 2008 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розісланий “ 12 ” _____ травня _____ 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Розвиток суспільства, його соціально-економічні зміни зумовлюються якістю професійної підготовки майбутніх фахівців інженерної діяльності, у тому числі машинобудівної галузі. Випускник технічного вищого навчального закладу (ВНЗ) у XXI столітті має бути передусім суб'єктом сучасної культури, носієм високої моральності та соціальної активності. Лише на фоні залучення до сучасної культури можуть засвоюватися необхідні для успішної діяльності випускника професійні якості, адже фахівець без високих моральних якостей, без усвідомлення загальнолюдських та культурних цінностей не може бути соціально компетентним. Опанування культурою як процесом і результатом включення людини у діяльнісне освоєння світу, способом вираження її особистісного ставлення до навколишнього світу і самої себе є функціонально необхідним сучасному інженеру.

Широка культурна обізнаність й ерудованість інженера є основою його становлення як професіонала, оскільки інтенсивні, багатофункціональні умови сучасного виробництва потребують від людини відповідної етики поведінки, культури діалогу, психологічної саморегуляції, емпатійного розуміння інших, тому важливою і змістовною галуззю навчання та виховання майбутніх інженерних кадрів є їхня культурологічна спрямованість.

Нагальна потреба в інженерах, які мають широкий науково-технічний та гуманітарний потенціал і здатні вирішувати нові, складні завдання, готові оволодівати мистецтвом управління технічними циклами в умовах конфлікту зумовили необхідність удосконалення підготовки майбутніх фахівців машинобудівної галузі до професійної діяльності у конфліктогенному професійному середовищі протягом навчання у технічному ВНЗ III-IV рівнів акредитації, що визначається двома чинниками. По-перше – відповідно до структури вимог щодо професійної діяльності майбутнього інженера-машинобудівника важливе місце займають такі: висока комунікативна готовність до роботи у професійному та соціальному середовищах, знання психології й етики спілкування, володіння навичками управління професійною групою чи колективом, розуміння природи конфлікту, вміння грамотно управляти ним задля того, щоб мінімізувати напруженість у відносинах між людьми, що сприятиме посиленню ефективності роботи організації. Вони відображують необхідність конфліктологічної підготовки. По-друге, аналіз науково-спеціальної літератури свідчить, що машинобудівній галузі властива висока конфліктність: 47 % інженерів щоденно стикаються з конфліктами під час виконання професійної діяльності. Тому формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника є актуальною проблемою сьогодення. Її наявність підсилюється низкою суперечностей: між високими вимогами до працівників машинобудівної галузі і низьким рівнем їхньої підготовки; між високим рівнем розробки психологічних засад конфлікту і практичною нерозробленістю інноваційних форм і засобів його розв'язання;

між конфліктогенністю машинобудівного виробництва і не сформованістю конфліктологічної культури його суб'єктів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої основам конфліктологічних знань, а також проблемам професійної культури інженера свідчить, що проблеми конфлікту, конфліктної взаємодії, а також проблему формування конфліктологічної культури вивчають за такими напрямками:

- визначення сутності конфлікту й основних понять, які його описують, типології конфліктів, їх причин і стратегій розв'язання, умов запобігання конфліктам і рекомендації щодо конструктивного їх вирішення (А. Анцупов, А. Шипілов, А. Бандурка, В. Друзь, Ф. Бородкін, Н. Коряк, Н. Грішина, О. Донченко, Т. Титаренко, Г. Ложкін, Л. Петровська, М. Пірен, Д. Скотт, Р. Фішер, У. Юрі й ін.);

- виявлення зв'язку конфліктів з проблемами професіоналізації особистості представлено у працях І. Ващенка, Л. Карамушки, Н. Коломінського, Г. Ложкіна, Н. Пов'якеля та ін.;

- розкриття змісту професійної підготовки інженерів в умовах технічного університету розкрито у роботах В. Бикова, Р. Гуревича, М. Згуровського, Ю. Зіньковського, О. Коваленко, Г. Півняка, О. Романовського, Л. Товажнянського й ін.;

- формування конфліктологічної культури особистості визначено у працях Г. Антонова, С. Гиренко, Є. Дурманенко, О. Іонової, А. Лукашенко, Ю. Растова, В. Руденко, М. Руденко, Н. Самсонової, Т. Черняєвої та ін.

Водночас питання обґрунтування педагогічних умов і шляхів підготовки майбутнього інженера-машинобудівника до виконання професійної діяльності у професійному конфліктогенному середовищі у технічному вищому навчальному закладі не отримали достатньої уваги. Нагальна потреба у підвищенні ефективності формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, недостатня розробленість теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми, а також об'єктивні потреби у конфліктологічній підготовці фахівців машинобудівного виробництва зумовили вибір теми нашого дослідження: **“Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника”**.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою держбюджетної науково-дослідної роботи Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (НТУ “ХПІ”) – М8702 “Розробка методології формування національної гуманітарно-технічної еліти”(№ 0104И009019) та госпдоговірної науково-дослідної роботи “Розробка концепції оцінки ефективності діяльності підрозділів виконкому Харківської міської ради” за договором № 58-1.

Тема дисертації затверджена вченою радою факультету інформатики й управління НТУ “ХПІ” (протокол № 3 від 19 листопада 2004 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 30 травня 2006 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх інженерів-машинобудівників.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників у процесі професійної підготовки.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що ефективність процесу формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників значно підвищиться за таких умов:

— формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування;

— включення майбутніх машинобудівників у ситуації вибору з метою коригування прийняття рішень та організації цілеспрямованої фахової поведінки;

— організація толерантного педагогічного середовища з метою успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб'єктів машинобудівельної діяльності.

Мета дослідження – науково обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників у процесі професійної підготовки, та експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети дослідження визначено основні **завдання**:

1. Проаналізувати стан проблеми у психолого-педагогічній теорії та практиці.

2. Здійснити аналіз сутності й специфіки феномена “конфліктологічна культура”.

3. Виявити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять:

▪ культурологічний підхід до освітнього процесу (В. Андрущенко, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Крилова, Н. Ничкало, В. Маслов, В. Муляр, О. Рудницька, Г. Сагач, Г. Тарасенко, О. Шевнюк та ін.)

▪ теоретичні положення щодо організації навчально-виховного процесу у вищій школі (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Безпалько, Г. Васянович, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Кондратюк, В. Лозова, Н. Мойсеюк, І. Прокопенко, В. Сорочинська, М. Сметанський, О. Шестопалюк та ін.), зокрема, конфліктологічної підготовки майбутнього фахівця (Г. Антонов, М. Васильєва, Є. Дурманенко, О. Іонова, А. Лукашенко, М. Рибаківа, Н. Самсонова, Н. Щуркова та ін.);

▪ ідеї, рекомендації в галузі професійної діяльності інженера і його підготовки (С. Артюх, В. Бакатанова, В. Клочко, О. Коваленко, В. Ледньов, С. Моторна та ін.) та гуманізації й гуманітаризації інженерної освіти (Л. Барановська, М. Добрускін, М. Згуровський, О. Романовський, Л. Товажнянський та ін.);

▪ теорії, концепції, положення сучасної конфліктології (А. Анцупов, І. Ващенко, Н. Грішина, В. Друзь, А. Ішмуратов, Г. Ложкін, Л. Петровська, М. Пірен, К. Томас, А. Шипілов та ін.).

У процесі дослідження використано такі **методи**: *теоретичні*: аналіз і синтез наукової, спеціальної літератури задля визначення різноманітних поглядів на проблему, що досліджується, контент-аналіз, метод кваліметрії; *емпіричні*: спостереження, опитування, анкетування, психолого-педагогічне тестування, інтерв'ю, метод проектів, вивчення продуктів діяльності студентів машинобудівних спеціальностей з метою виявлення рівня готовності до здійснення професійної діяльності у професійному конфліктогенному середовищі; педагогічний експеримент для виявлення ефективності методики реалізації педагогічних умов формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника; *методи математичної статистики* з метою обробки результатів дослідження для подальшого аналізу емпіричних даних.

Організація дослідження. Дослідницька робота здійснювалася у три взаємопов'язані етапи впродовж 2004 – 2008 рр.

На першому етапі (2004 – 2005 рр.) проводився аналіз науково-філософської, психолого-педагогічної та спеціальної літератури, вивчалася діяльність технічних ВНЗ III і IV рівнів акредитації з досліджуваної проблеми; обґрунтовувалися гіпотеза, об'єкт, предмет та завдання дослідження, визначалася методика дослідницької роботи, згідно з якою організовано й проведено констатувальний етап експерименту.

На другому етапі (2005 – 2006 рр.) теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, методики, форми та засоби експериментальної роботи, проведено формувальний етап експерименту, систематизовано й проаналізовано дані експерименту; результати дослідження впроваджено у практику технічних ВНЗ.

На третьому етапі (2006 – 2008 рр.) підведено підсумки формувального етапу експерименту, узагальнено проміжні та кінцеві результати дослідження, сформульовано його загальні положення і висновки, написано й оформлено текст дисертаційної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася на базі Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (охоплено 263 студенти 3-х факультетів); Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка (184 студентів), Української державної Академії залізничного транспорту (м. Харків, 93 студенти), Університет “Львівський Ставропігон” (м. Львів, 58 студентів). Окрім цього, було охоплено 47 інженерів і керівників харківських промислових підприємств.

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягає в тому, що — *вперше визначено* сутність і структурні складові конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника; обґрунтовано та

експериментально перевірено педагогічні умови її формування (формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування; включення у ситуації вибору з метою коригування прийняття рішень та організації цілеспрямованої фахової поведінки; організація толерантного педагогічного середовища задля успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб'єктів машинобудівельної діяльності);

— *схарактеризовано* рівні (високий, середній та низький), критерії та показники сформованості конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника (пізнавально-інтелектуальний, аналітико-рефлексивний, мотиваційний, емоційний та практичний);

— *уточнено* сутність понять “конфлікт”, “культура”, “конфліктологічна культура”;

— *подальшого розвитку* набули засоби, форми і методи, спрямовані на підвищення професійної культури майбутнього інженера-машинобудівника.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблено і впроваджено: експериментальний варіант програми навчального курсу “Основи педагогіки і психології”, навчальної програми спецкурсу “Управління розвитком соціально-економічних систем” для конфліктологічної підготовки майбутніх інженерів машинобудівного профілю технічних ВНЗ III і IV рівнів акредитації. Підготовлено методичні рекомендації викладачам щодо формування конфліктологічної культури у майбутніх інженерів-машинобудівників.

Теоретичні висновки та результати дослідження можуть бути використані для подальших досліджень проблеми формування конфліктологічної культури в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (довідка № 5/56 від 15 травня 2007 р.), Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка (довідка № 24/103 від 30 квітня 2007 р.), Української державної Академії залізничного транспорту (акт від 11 червня 2007 р.), Університету “Львівський Ставропігон” (довідка № 5 від 14 квітня 2007 р.).

Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні гіпотези дослідження, формулюванні його мети та завдань, визначенні педагогічних умов, розробці методики формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, а також обробці та аналізу одержаних емпіричних даних дослідження.

Вірогідність та обґрунтованість висновків дисертації забезпечені обґрунтованістю вихідних позицій; застосуванням комплексу методів, адекватних меті, об'єкту, предмету і завданням дослідження; експериментальною перевіркою висунутої гіпотези; репрезентативністю вибірки; кількісним та якісним аналізом одержаних результатів; використанням методів математичної статистики.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (2004-2008), VI міжвузівській науково-методичній конференції “Экспертные оценки элементов учебного процесса” (Харків, 2004), всеукраїнській науково-методичній конференції “Проблеми та зміст фундаментальної освіти сучасного інженера” (Харків, 2004), міжнародних науково-практичних конференціях “Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров’я” (м. Харків, 2006, 2007 рр.), “Переяславская рада и гармонизация украинно-российских отношений на современном этапе” (м. Харків, 2006, 2007), “Навчання іноземних студентів в іншомовному середовищі: лінгвометодичний, психологічний та інформативний аспекти” (м. Харків, 2007), міжнародній науково-методичній конференції “Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи” (м. Київ, 2007), на всеукраїнських науково-практичних конференціях “Г.С. Сковорода та проблеми формування особистості” (м. Харків, 2007), “Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 2007), науково-методичній конференції “Могилянські читання – 2007” “Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: регіональний, національний та глобальний” (Миколаїв, 2007).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 15 публікаціях (14 одноосібних): у 12 статтях (9 з яких опубліковані у провідних фахових виданнях), 3-х статтях збірників матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (268 найменувань), 30 таблиць, додатків (на 49 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок, з них основного тексту 181 – сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми та доцільність проведення дослідження; розкрито його об’єкт, предмет, мету, завдання; сформульовано гіпотезу; визначено методи дослідження та етапи науково-педагогічного пошуку; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення здобутих результатів, особистий внесок здобувача, сформульовано висновки про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** – “**Теоретичні основи формування конфліктологічної культури у майбутніх фахівців**” – на основі аналізу філософсько-соціологічної, психолого-педагогічної та науково-спеціальної літератури визначено сутність конфліктологічної культури майбутнього фахівця машинобудівної галузі, її функції, доведено доцільність та обґрунтовано педагогічні умови її формування.

Доведено, що дотепер не має єдиного визначення терміну “конфлікт”, тому що при абсолютному характері свого прояву кожна дисципліна розглядає конкретний соціально-середовищний зміст поняття “конфлікт”. Так, Ф. Василюк зазначив, що якщо задатися метою знайти дефініцію, яка не

суперечила б жодному з наявних поглядів на конфлікт, то вона прозвучала б абсолютно безглуздо: конфлікт – це “зіткнення чогось з чимось”.

Аналіз наукових праць дозволяє визначити, що у філософсько-соціологічній традиції конфлікт розглядається як боротьба та форма соціальної взаємодії (Г. Спенсер, У. Самнер, Л. Гумплович), як універсальне явище суспільного буття, невід’ємна особливість соціальних відносин (К. Маркс, Г. Зіммель), як процес, що складається із реакцій протидіючих сторін на зовнішні стимули (К. Боулдінг). Зарубіжна психологічна традиція розуміння конфлікту пов’язана з психоаналізом З. Фрейда, згідно з теорією якого конфлікт – це боротьба між непримиримими силами інстинкту, розуму і свідомості; теорією поля К. Левіна (напруженість, джерело якої у несприятливому стилі діяльності лідера групи є причиною конфліктних відносин); символічним інтеракціонізмом Д. Міда і Т. Шибутані, які вважали, що конфлікт – це наслідок незадоволення у стосунках “індивід-середовище”.

Вітчизняна психологічна традиція розуміння конфлікту пов’язана з Б. Хасаном, Н. Гришиною, які визначали конфлікт як найгостріший спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають в процесі взаємодії, та полягають у протидії суб’єктів конфлікту, переважно супроводжуючись негативними емоціями (за А. Анцуповим та А. Шипіловим).

Отже, виявлення різноманітних ознак конфлікту дозволило констатувати, що сутність конфлікту полягає у виникненні протиріч, зіткненні інтересів, у способі вирішення цих протиріч, тобто суть конфлікту – це протидія суб’єктів конфлікту в цілому.

Аналіз філософської, соціологічної, лінгвістичної та психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність єдиного, загальноприйнятого розуміння змісту поняття “культура”. Узагальнення різних підходів до визначення феномена культури дає підстави зробити висновок, що культура характеризується як вияв зрілості й розвиненості сукупності соціально значущих особистісних якостей, що ефективно реалізуються в індивідуальній діяльності. Вона – підсумок якісного розвитку знань, норм діяльності та поведінки та здібностей, тому формування культури майбутнього фахівця у сучасних дослідженнях розглядається як багатоаспектна проблема, що має актуальне соціальне та наукове значення, бо йдучи шляхом розвитку культури, особистість постійно збагачується, стає здатною сприймати сучасні проблеми суспільства, змінювати свій внутрішній світ через необхідність культуросприйняття.

У дисертації доведено, що будучи провідною галуззю всієї промисловості України, машинобудування і його продукція відіграють вирішальну роль у реалізації досягнень науково-технічного прогресу у всіх сферах господарства. Ця галузь характеризується значною трудомісткістю, тобто на виробництві задіяна велика кількість людей, а однією із важливих характеристик стану трудових відносин є, насамперед, рівень конфліктності.

Проведене опитування працюючих на виробництві 47 інженерів свідчить про те, що машинобудівна галузь має середній рівень конфліктності, а саме, 47% працівників кожен день стикаються з різноманітними конфліктними

ситуаціями, які не сприяють ефективній праці. За характером протистояння виявлено такі основні групи конфліктів: конфлікти по “горизонталі”, серед яких найбільш гостро проявляються конфлікти через недоліки поведінки, особисті особливості, характери окремих членів колективу (85,3%) та по “вертикалі” – через недоліки в організації праці (67,2%).

Теоретичний аналіз різних підходів (Г. Антонов, А. Ганєв, Л. Герасіна, С. Гиренко, Є. Дурманенко, О. Іонова, А. Лукашенко, О. Романовський, Ю. Растов, В. Руденко, М. Руденко, Н. Самсонова, Т. Черняєва та ін.) щодо розуміння сутності конфліктологічної культури особистості, професійної культури інженера дозволив дійти висновку, що під **конфліктологічною культурою майбутнього інженера-машинобудівника** розуміють інтегровану характеристику суб'єкта праці, здатного до перетворювальної діяльності в конфліктогенному професійному середовищі. Фахівець, який володіє конфліктологічною культурою, підготовлений до професійної діяльності на всіх рівнях ускладнень: від міжособистісних (конфліктні ситуації і конфлікти з суб'єктами професійної діяльності) до внутрішньоособистісних (подолання внутрішньоособистісних рольових, когнітивних, мотиваційних конфліктів).

У дослідженні обґрунтовано структуру конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, що складається з пізнавально-інтелектуального, аналітико-рефлексивного, емоційного, мотиваційного та практичного компонентів.

Доведено, що конфліктологічна культура майбутнього інженера-машинобудівника, охоплюючи всі сфери психічної діяльності особистості, проявляється у тому, що студенти машинобудівних спеціальностей розуміють про неминуче існування конфліктів, які не завжди несуть деструктивні наслідки, мають конкретні знання про сутність конфлікту та його ознаки, сформованість мотивації до проблем врегулювання виробничих конфліктів, мають адекватну самооцінку, не стають учасниками емоційних конфліктів, уміють вести конструктивний діалог, вирішувати професійні конфліктологічні завдання з керування конфліктом.

У процесі дослідження обґрунтовано, що формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника буде ефективним за певних **педагогічних умов**:

- формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування, що дозволить сформувати активне внутрішнє ставлення до знань та надасть можливості більш швидкого засвоєння необхідних знань про конфлікт та конфліктологічну культуру, розвинути пізнавальний інтерес до оволодіння вміннями успішно попереджати або розв'язувати їх та активізувати процес навчання основам безконфліктної взаємодії;

- включення студентів у ситуації вибору з метою коригування прийняття рішень та організації цілеспрямованої фахової поведінки, що сприятиме вихованню самостійних, впевнених у власних силах, вдумливих відповідальних спеціалістів, що мають навички керування негативними емоційними станами, вирішувати професійні завдання щодо керування

конфліктом, прийняття раціональних рішень в умовах конфліктної ситуації та ін. Організований на основі утруднення вибір також стимулює виникненню протиріч (наприклад, наявність безконфліктних відносин/ необхідність конфлікту як рушійної сили у взаємодії) у свідомості студентів, які зумовлюють підвищення допитливості до конфліктологічних знань;

- організація толерантного педагогічного середовища з метою успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб'єктів машинобудівельної діяльності, що сприяє прийняттю інших такими, якими вони є, спілкуванню з іншими на засадах згоди через розвиток їхньої особистості, відкритої до сприйняття інших культур, розвиненості поваги багатогранності людської думки, запобіганням конфліктам або розв'язуванням їх ненасильницькими засобами, формуванню умінь щодо організації толерантних взаємообумовлених відносин.

Таким чином, у дослідженні доведено важливість формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, що є професійно необхідною якістю, та обґрунтовано умови, за яких вона буде сформована. Сукупність зазначених педагогічних умов сприяє розвитку складових досліджуваного виду культури майбутнього інженера-машинобудівника (пізнавально-інтелектуального, аналітико-рефлексивного, емоційного, мотиваційного та практичного).

У другому розділі – **“Експериментальна перевірка педагогічних умов формування конфліктологічної культури студентів машинобудівного профілю”** розкриваються загальні питання організації й проведення експериментальної роботи, визначається модель реалізації педагогічних умов формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, аналізуються результати педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент був проведений за участю студентів 2-го та 4-5-х курсів Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, що навчаються за такими спеціальностями: енергомашинобудування (89 особи), транспортне машинобудування (79 осіб), електричне машинобудування (95 особи), студентів 1-го та 2-го курсів механіко-технологічного факультету Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка (186 осіб), Української державної Академії залізничного транспорту (м. Харків, 93 студенти), Університету “Львівський Ставропігійон” (м. Львів, 58 студентів) та 47 інженерів підприємств Харківського регіону.

Констатувальний етап експерименту було зорієнтовано на виявлення знань з проблем конфлікту і конструктивного спілкування, ступеня розуміння студентами необхідності стримування конфліктних емоцій і прагнення оволодіти функціональними стратегіями поведінки, уміння вирішувати завдання щодо управління конфліктом, а також ступеня розуміння про неминучість існування конфліктів на виробництві, тобто у майбутній професійній сфері діяльності. Серед 598 студентів успішно виконали завдання тільки 8,5% студентів. Було зазначено, що студенти у більшості використовують деструктивні стратегії поведінки у конфлікті, вважають, що іноді треба

стримувати негативні емоції, але не знають, яким чином, також не уміють попереджувати та вирішувати конфлікти. Також на констатувальному етапі експерименту було проведене опитування 47 інженерів, працюючих на машинобудівному виробництві, 84% з яких вважають, що знання про конфлікт, його причини та уміння їх вирішувати вкрай необхідні для ефективного виконання виробничої діяльності.

Зазначимо, що експеримент проходив у природних умовах, не порушуючи логіки та структури навчального процесу. Під час експерименту встановлювалися правомірність, дієвість і ефективність педагогічних умов формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника в процесі занять, що, в свою чергу, сприяло вдосконаленню його професійної підготовки.

Для реалізації визначених у дисертації педагогічних умов було використано такі *форми та методи навчання*:

- ✓ проблемні лекції, семінари-дискусії, “круглі столи”, дискусійне обговорення, які сприяли розвитку професійно та особистісно важливих якостей, формуванню стійкого інтересу до конфліктологічних знань, адекватної оцінки природи конфліктної ситуації, відношення до конфлікту як до засобу вирішення об’єктивного протиріччя, що свідчить про недосконалість певного соціального явища;

- ✓ елементи тренінгових технологій, ділові ігри, рольові ігри, аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи, які дають можливість оволодіти ефективними стратегіями та тактиками поведінки у конфліктній ситуації, проаналізувати типи поведінки людини, що обумовлюють загострення міжособистісних відносин, сформулювати та розвинути уміння психологічного захисту і зняття внутрішньої напруженості;

- ✓ розв’язання конфліктних ситуацій, включення у ситуації морального вибору, ситуації ризику, аналіз та вирішення педагогічних задач та ситуацій, що сприяють формуванню умінь вирішувати професійні завдання з керування конфліктом, ефективно спілкуватися з “важкими” людьми, вирішувати конфліктної ситуації з позиції третьої особи, використовувати прийоми конструктивної критики, володіти технологією ведення бесіди і переговорів.

На основі розроблених критеріїв, кількісних та якісних показників, що відображали зміни в рівні сформованості конфліктологічної культури у студентів-машинобудівників: розвиненість пізнавально-інтелектуального компонента (конфліктологічних знань), аналітико-рефлексивного (саморефлексії, аналітичності мислення), мотиваційного (позитивного ставлення до розвитку конфліктологічної культури, стійкого інтересу до проблем конфлікту), емоційного (виявлення емпатії, такту, агресивності), практичного (діагностичних, комунікативних, регулятивних, оцінно-прогностичних умінь) та в залежності від прояву сукупності визначених критеріїв та показників конфліктологічна культура диференціювалася на рівні: високий, середній та низький.

Високий рівень – характеризувався тим, що студенти розуміють про неминучість існування конфліктів, більшість яких потрібно попереджати або вирішувати їх, мають конкретні знання про сутність конфлікту, його конструктивні і деструктивні наслідки, сформованість мотивації до проблем врегулювання виробничих конфліктів, сформованість певних поведінкових форм реагування в конфлікті (боротьба, відступ, компроміс, поступка, співробітництво), мають розвинену адекватну самооцінку, не приймають емоційних конфліктів, уміють вести конструктивну суперечку, вирішувати професійні конфліктологічні завдання з керування конфліктом, використовують прийоми конструктивної критики.

Середній рівень – характеризувався тим, що студенти розуміють про неминучість існування конфліктів, але не знають, як попереджати або вирішувати їх, частково володіють знаннями про сутність конфлікту, його конструктивні і деструктивні наслідки, використання у більшості ситуацій деструктивних форм поведінки в конфлікті (боротьба, відступ, поступка), в залежності від ситуації вміють вести конструктивну суперечку.

Низький рівень – характеризувався тим, що студенти мають фрагментарні знання про сутність конфлікту, неадекватну самооцінку, неспроможні до саморефлексії, беруть участь у емоційних конфліктах, негативно ставляться до розвитку конфліктологічної культури, не вміють керувати своєю поведінкою, мають завищену агресивність та тривожність.

Для реалізації теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника було розроблено відповідну методика (система методів, форм та прийомів навчання), яка мала три етапи: пізнавально-мотиваційний, тренувальний та рефлексивно-проективний.

У дослідженні перевірено кожен із критеріїв готовності майбутнього інженера-машинобудівника до професійної діяльності у конфліктогенному професійному середовищі, а також процес формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника у двох експериментальних та контрольній групах. Узагальнені результати роботи подано в таблиці (с. 18).

З метою формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників проведено аналіз навчальних планів машинобудівних спеціальностей і встановлено, що цілеспрямована конфліктологічна підготовка студентів у технічному ВНЗ не проводиться. У дослідженні виокремлено й обґрунтовано методика конфліктологічної підготовки майбутніх інженерів машинобудівного профілю, метою якої є формування конфліктологічної культури, що включає різноманітні засоби, форми та методи роботи.

Визначено шляхи підготовки студентів машинобудівних спеціальностей до здійснення професійної діяльності у професійному конфліктогенному середовищі – це інтеграція знань з педагогіки, психології, конфліктології та психології управління.

Зокрема, скоректовано зміст теоретичної підготовки студентів з психолого-педагогічних та управлінських дисциплін (курс “Основи педагогіки і

психології” – розділи “Психіка та свідомість”, “Психічні процеси, властивості та стани особистості” та “Психологія особистості”, “Спілкування”, “Загальні основи педагогіки”, “Основи навчання”, “Теорія та методи виховання” та “Управління розвитком соціально-економічних систем” – “Розвиток людських ресурсів. Колектив.”, “Управління персоналом”, “Управління конфліктами”) та орієнтовано їх на теоретичний аналіз питань про конфлікт, що є рухомою силою розвитку особистості та суспільства; про сутність спілкування, його значення у виникненні конфліктів; про риси, якості та особливості особистості, що обумовлюють конфліктну або неконфліктну поведінку особистості.

Формувальним етапом експерименту було охоплено дві експериментальні групи: E_1 ($n=63$ студенти), E_2 ($n=52$ студенти) й одну контрольну групу K ($n=79$ студентів). Цілеспрямована підготовка майбутніх інженерів-машинобудівників до здійснення професійної діяльності у професійному конфліктогенному середовищі передбачала таку побудову роботи: в експериментальній групі E_1 , що включала студентів 2-го курсу, здійснювалася перевірка всіх обґрунтованих педагогічних умов: формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування; включення у ситуації вибору з метою коригування прийняття рішень та організації цілеспрямованої фахової поведінки; організація толерантного педагогічного середовища задля успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб’єктів машинобудівельної діяльності; в експериментальній групі E_2 , що включала студентів 4-го курсу, здійснювалася перевірка двох обґрунтованих педагогічних умов: формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування; організація толерантного педагогічного середовища задля успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб’єктів машинобудівельної діяльності; у контрольній групі K (студенти 5-го курсу) процес конфліктологічної підготовки відбувався стихійно.

Аналіз результатів експерименту свідчить про ефективність проведеної роботи з метою формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників в обох експериментальних групах. А саме, якісне засвоєння конфліктологічних знань майбутніми машинобудівниками зумовлено тим, що у процесі навчання були використані проблемні лекції (активне сприйняття інформації), що сприяло швидкому засвоєнню знань та усвідомлення їх необхідності у особистому та професійному житті студента-машинобудівника. Використані під час дослідження різноманітні форми і методи роботи закріплювали теоретичні знання з проблем конфлікту, рольові ігри, розв’язання конфліктних ситуацій, тренінгові вправи тощо сприяли отриманню конфліктологічних умінь. У дисертації підкреслено, що позитивні зрушення щодо сформованості конфліктологічної культури відбулися завдяки цілеспрямованій роботі, яка орієнтувала студентів на необхідність розвиненості певних властивостей, що забезпечують безконфліктне спілкування.

**Результати експериментальної роботи, спрямованої на формування
конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника
(приріст у %)**

Критерії й показники	Експериментальні групи		Контрольна група
	Е ₁ (n=63 особи)	Е ₂ (n=52 особи)	К (n=79 осіб)
<i>Пізнавально-інтелектуальний</i>			
Сформованість конфліктологічних знань:			
• високий	38,1	44,2	3,8
• середній	9,5	9,6	2,5
• низький	-47,6	-47,5	-6,3
<i>Аналітико-рефлексивний</i>			
• здатність до саморефлексії	27	38,5	2,5
• виявлення аналітичності	27	30,7	2,5
<i>Мисленнєвий</i>			
<i>Емоційний</i>			
• низька агресивність	6,3	5,7	-1,2
• виявлення емпатії	9,4	5,8	1,2
• виявлення тактовності	1,5	1,9	0,7
<i>Мотиваційний</i>			
• високий	36,5	30,7	3,8
• середній	-6,3	-1,8	-1,2
• низький	-30,2	-28,9	-2,6
<i>Практичний</i>			
Сформованість конфліктологічних умінь			
• діагностичні	57,2	36,6	2,6
• комунікативні	44,1	30,7	3,1
• регулятивні	45,8	17,3	3,8
• оцінно-прогностичні	54	34,7	0,6

Аналіз ефективності запропонованих шляхів формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника проводився за допомогою обробки результатів дослідження методами математичної статистики. Для визначення статистичної значущості різниці в змінах сформованості рівнів конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників використано метод математичної статистики (критерій χ^2), завдяки якому підтверджено їх вірогідність.

Найбільш інтенсивні позитивні зміни в рівнях конфліктологічної культури виявлено у експериментальній групі Е₁, потім йде група Е₂, після – група К. Це пояснюється тим, що у Е₁ під час дослідження перевірялися всі три запропоновані педагогічні умови, у групі Е₂ експериментально не перевірялася та педагогічна умова, яка сприяла оволодінню конфліктологічними вміннями.

Одержані дані щодо динаміки рівнів готовності майбутніх інженерів-машинобудівників до здійснення професійної діяльності у конфліктогенному

професійному середовищі під час констатувального й контрольного етапів експерименту підтвердили висунуту в дослідженні гіпотезу.

Проведення змістовно-експериментального дослідження та аналіз одержаних результатів дозволили дійти таких **висновків**:

1. На основі аналізу наукової літератури визначено, що поняття конфлікту – це складне соціально-психологічне явище, яке вивчається не лише однією наукою, і становить найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають в процесі взаємодії, полягають у протидії суб'єктів конфлікту, переважно супроводжуючись негативними емоціями. Установлено, що більшість учених-конфліктологів класифікують конфлікти на три типи (внутрішньоособистісний, міжособистісний та міжгруповий). У процесі дослідження також виявлено, що функції конфлікту діляться на конструктивні, які сприяють розвитку суспільства взагалі, та людських стосунків, зокрема, та деструктивні, що перешкоджають цьому. З'ясовано, що конфлікт має динаміку розвитку та складається з таких стадій розвитку, як виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, стадія об'єктивної конфліктної ситуації (передбачає розуміння ситуації як конфліктної і є результатом осмислення об'єктивної суперечливості інтересів, що склалися реально), стадія переходу в конфліктну поведінку та стадія розв'язання конфлікту. Виявлено, що є повне та часткове вирішення конфлікту, але повне не завжди приводить до повного усунення проблеми, яка зумовила його виникнення.

Аналіз наукової літератури свідчить, що культура є універсальним способом діяльності людини з освоєння світу і виявлення своєї внутрішньої сутності, результатом цієї діяльності є сукупність створених і накопичених культурних багатств як особливої форми культурної реальності, що служить однією із головних основ усієї людської діяльності і людського буття. У цьому головна цінність культури.

2. Теоретично обґрунтовано, що конфліктологічна культура як один із важливих та необхідних складників професійної діяльності майбутнього інженера-машинобудівника є інтегрованою характеристикою, відображає його здібність до перетворювальної діяльності в конфліктогенному професійному середовищі. Визначено, що фахівець, який володіє конфліктологічною культурою, підготовлений до професійної діяльності на всіх рівнях ускладнень: від міжособистісних (конфліктні ситуації і конфлікти з суб'єктами професійної діяльності) до внутрішньоособистісних (подолання внутрішньоособистісних ролевих, когнітивних, мотиваційних конфліктів) та має високий рівень готовності до здійснення професійної діяльності у професійному конфліктогенному середовищі.

Доведено, що реалізація таких педагогічних умов, як формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування; включення у ситуації вибору з метою коригування прийняття рішень та організації цілеспрямованої фахової поведінки; організація толерантного педагогічного середовища з метою успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб'єктів

машинобудівельної діяльності сприяє ефективному формуванню конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника. Для реалізації визначених педагогічних умов нами були використані такі методи та форми навчання: проблемні лекції, семінари-дискусії, “круглі столи”, дискусійне обговорення, тренінги, ділові ігри, рольові ігри, аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи, розв’язання конфліктних ситуацій, включення у ситуації морального вибору, ситуації ризику, аналіз та вирішення педагогічних задач та ситуацій.

Ці заходи в цілому сприяли вирішенню особистісних проблем студентів, розвитку їхніх здібностей до саморефлексії, аналітичності мислення, розвитку адекватної самооцінки, емпатії, тактовності, зменшенню рівня сформованості агресивності.

3. Визначені та обгрунтовані критерії й показники відображали зміни в рівні сформованості конфліктологічної культури у студентів-машинобудівників: розвиненість пізнавально-інтелектуального компонента (конфліктологічних знань), аналітико-рефлексивного (саморефлексії, аналітичності мислення), мотиваційного (позитивного ставлення до розвитку конфліктологічної культури, стійкого інтересу до проблем конфлікту), емоційного (адекватної самооцінки, виявлення емпатії, такту, агресивності), практичного (діагностичних, комунікативних, регулятивних, оцінно-прогностичних умінь). В залежності від прояву сукупності визначених показників конфліктологічна культура диференціюється на рівні: високий, середній та низький.

4. Перевірено кожний із показників та цілісний процес розвиненості конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника в двох експериментальних та одній контрольній групах, який аналізувався на трьох рівнях. Виявлено позитивні зрушення у сформованості конфліктологічних знань та умінь, мотивації, важливих особистісних якостей, що доводить педагогічну доцільність обгрунтованого процесу й ефективність розроблених засобів.

Одержані результати дають підставу вважати, що вихідна методологія була правильною, поставлені завдання виконано, мети досягнуто. Теоретичні та практичні висновки, що були одержані, сприяють реалізації конфліктологічної підготовки майбутнього інженера-машинобудівника в умовах вищого навчального закладу.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективу її дослідження бачимо у вивченні спільної діяльності вищих технічних та професійно-технічних навчальних закладів щодо формування конфліктологічної культури майбутніх машинобудівників, в аналізі застосування одержаних у процесі навчання конфліктологічних знань і умінь у професійній діяльності.

Основні положення дисертації відображено в таких **публікаціях**:

I. Статті в наукових фахових виданнях:

1. Подбуцкая Н.В. Эффективность управления и внутриличностный конфликт руководителя // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків: НТУ “ХПІ” – 2005. – №2. – С. 83-89.

2. Подбуцкая Н.В. Игровые технологии обучения будущих инженеров эффективному поведению в конфликтных ситуациях // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – Київ-Вінниця – 2005. – Вип. 8. – С. 410-413.

3. Підбуцька Н.В. Мотиваційна основа учіння майбутнього інженера // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту – Харків: ХДАДМ – № 1. – 2007. – С. 94-98.

4. Підбуцька Н.В. Використання активних методів навчання для формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Зб. наук. пр. Випуск 16. – Харків, Українська інженерно-педагогічна академія (УІПА), 2007. – С. 383-390.

5. Підбуцька Н.В. Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера машинобудівного профілю // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – Київ-Запоріжжя. – 2007. – Вип. 42. – С. 312-316.

6. Підбуцька Н.В. Організація дослідно-експериментальної роботи по формуванню конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника // Педагогіка і психологія професійної освіти – Львів – 2007. – № 2. – С. 86-93.

7. Підбуцька Н.В. Сутність і структура конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника // Теорія і практика управління соціальними системами – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2007. – №2. – С. 71-79.

8. Підбуцька Н.В. Формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників: результати експерименту // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту – Харків: ХДАДМ. – № 8. – 2007 р – С. 103-105.

9. Підбуцька Н.В. Поняття та змістовні характеристики толерантності // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – Київ-Вінниця – 2007. – Вип. 14. – С. 36-41.

II. Публікації в інших виданнях:

10. Підбуцька Н.В. Методи психологічного впливу в системах управління // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. – Харків: НТУ “ХПІ”. – 2004 – Ч. 6. – С. 268-274.

11. Подбуцкая Н.В. Особенности гуманитарной подготовки будущих инженеров Украины и России // Переяславська Рада та гармонізація україно-російських відносин на сучасному етапі: Зб. наук. пр. – Харків: НТУ “ХПІ” – 2007. – С. 205-209.

12. Підбуцька Н.В. Метод створення ситуації вибору у вищій школі: літературний огляд // Психолого-педагогические и лингвометодические аспекты обучения в вузе: Сб. науч. ст. – Харьков: ХНАДУ, 2007. – С. 165-169.

III. Матеріали конференцій:

13. Підбуцька Н.В. Моделирование учебного процесса по психолого-педагогической подготовке // Материалы VI межвуз. науч.-метод. конф. “Экспертные оценки элементов учебного процесса” – Харьков: НУА – 2004. – С. 93-95.

14. Подбуцкая Н.В. Конфликт как фактор развития в сфере фундаментальных наук // Матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. “Проблеми та зміст фундаментальної освіти сучасного інженера” – Харків: НТУ “ХПІ” – 2004. – С. 49-50.

15. Романовський О.Г., Підбуцька Н.В. Розвиток толерантної взаємодії між викладачем і студентами технічного університету // Матеріали П'ятої Міжнар. наук.-метод. конф. – Київ – Україна – 2007. – С. 33. *(Особистий внесок полягає дослідженні феномена толерантності та умов її розвитку)*

Анотації

Підбуцька Ніна Вікторівна. Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2008.

Дисертація присвячена теоретико-експериментальному дослідженню проблеми формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника.

На основі аналізу теоретичних джерел розглянуто сутність конфлікту, його структуру та динаміку розв'язання. Визначено сутність конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника, її зміст і структуру. Конфліктологічна культура складається із таких структурних компонентів: пізнавально-інтелектуального, аналітико-рефлексійного, мотиваційного, емоційного та практичного. Обґрунтовано, що процес формування конфліктологічної культури студентів машинобудівних спеціальностей забезпечується шляхом реалізації виділених педагогічних умов: формування особистісного смислу навчання на основі розвитку професійних мотивів фахового спілкування в сфері машинобудування; включення у ситуації вибору з метою коригування прийняття рішень та організації цілеспрямованої фахової поведінки; організація толерантного педагогічного середовища задля успішного моделювання професійно адекватної взаємодії суб'єктів машинобудівельної діяльності. Обґрунтовано показники і критерії сформованості конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника (готовності до здійснення професійної діяльності у конфліктогенному професійному середовищі). Результатами експериментальної роботи доведено ефективність реалізованих педагогічних умов.

Ключові слова: конфліктологічна культура, інженер, формування, підготовка майбутнього інженера-машинобудівника, педагогічні умови, критерії й показники.

Подбужкая Нина Викторовна. Педагогические условия формирования конфликтологической культуры будущего инженера-машиностроителя. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского. – Винница, 2008.

Диссертация посвящена теоретико-экспериментальному исследованию проблемы формирования конфликтологической культуры будущего инженера-машиностроителя.

На основе анализа теоретических источников было выявлено, что за последние годы взгляд на конфликт эволюционировал до характерного для современной науки принятия конфликта как неотъемлемого элемента социальной жизни. Интерес к конфликтам перемещается к проблеме их регулирования и конструктивного разрешения, т.к. у конфликтов высокая психологическая цена – негативные эмоции, стрессы, переживания, разочарования и др. В диссертации также рассмотрены и проанализированы сущность конфликта, его структура и динамика протекания.

Выявлено и обосновано научно-методическую систему обеспечения конфликтологической подготовки студентов, которая включает определение путей, способов, форм и методов работы, направленных на формирование конфликтологической культуры будущего инженера-машиностроителя.

Основными путями формирования готовности студентов к осуществлению профессиональной деятельности в конфликтогенной профессиональной среде определено интеграцию психолого-педагогических, управленческих и конфликтологических знаний (за счет дополнения психолого-педагогических “Основы педагогики и психологии” и управленческих “Управление развитием социально-экономических систем” курсов соответствующими вопросами по проблемам конфликтологии) и использование форм и методов обучения (проблемные лекции, семинары-дискусии, “круглые столы”, дискусии, тренинги, деловые игры, ролевые игры, анализ конкретных ситуаций, имитационные упражнения, разрешение конфликтных ситуаций, включение в ситуации морального выбора, ситуации риска, анализ и разрешение педагогических задач и ситуаций). Эти способы способствовали приобретению студентами машиностроительных специальностей конфликтологических знаний и умений, а также развитию у них способностей к саморефлексии, аналитичности мышления, развитию адекватной самооценки, эмпатии, тактичности, уменьшению уровня сформированности агрессивности.

Определена сущность конфликтологической культуры будущего инженера-машиностроителя, ее содержание и структура. Конфликтологическая культура состоит из таких структурных компонентов: познавательно-интеллектуального, аналитико-рефлексийного, мотивационного, эмоционального и практического. Обосновано, что процесс формирования

конфликтологической культуры студентов машиностроительных специальностей обеспечивается путем реализации выделенных педагогических условий: формирование личностного смысла обучения, включение студентов в ситуации выбора и в толерантную педагогическую среду. Обоснованы показатели и критерии, которые отображали изменения в уровне сформированности конфликтологической культуры будущего инженера-машиностроителя, т.е. готовности к осуществлению профессиональной деятельности в конфликтной профессиональной среде: степень развития познавательно-интеллектуального компонента (конфликтологических знаний), аналитико-рефлексивного (саморефлексии, аналитичности мышления), мотивационного (позитивного отношения к развитию конфликтологической культуры, стойкого интереса к проблеме конфликта), эмоционального (адекватной самооценки, проявления эмпатии, тактичности, агрессивности), практического (диагностических, коммуникативных, регулятивных и оценочно-прогностических умений). В зависимости от проявления совокупности данных показателей конфликтологическая культура будущего инженера-машиностроителя дифференцируется на уровни: высокий, средний и низкий. Результатами вариативной экспериментальной работы доказана эффективность реализованных педагогических условий.

Ключевые слова: конфликтологическая культура, инженер, формирование, подготовка будущего инженера-машиностроителя, педагогические условия, критерии и показатели.

Podbutskaya N.V. **The pedagogical conditions of forming the future machine-building engineer.** Manuscript.

The dissertation for the academic degree of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubunskiy, Vinnytsia, 2008.

Dissertation is devoted to the theoretical-experimental research of problem of forming conflictological culture of future engineer-machine builder.

On the basis of analysis the theoretical sources essence of conflict, its structure and dynamics of flowline is considered. Essence of conflictological culture of future engineer-machine builder, its maintenance and structure, is certain. The conflictological culture consists of such structural components: cognitive-intellectual, analytic-reflexual, motivational, emotional and impractical. Also is substantiated that the process of forming conflictological culture of machine-building specialists is provided by means of realization of the selected pedagogical terms: forming of personality sense of studies, including students in the situation of choice and a tolerant pedagogical environment. The indexes and criteria of formed conflictological culture of future engineer-machine builder (readiness of realization of professional activity in a conflict professional environment) were substantiated.

The results of the experimental work have proved the efficiency of pedagogical terms worked out in the course of research.

Key words: conflictological culture, engineer, forming, pedagogical conditions, indexes and criteria.

Підписано до друку 05.05.2008 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк – ризографія. Умовн. друк. арк. 0,9.
Гарнітура Times New Roman. Наклад 100 прим. Зам. № 262537

Надруковано у СПДФО Ізрайлев Є.М.
Свідоцтво № 2 480 017 0000 040432 від 21.03.2001 р.
61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 16
